

Käsım şahyr

Category: Goşgular, Kitapcy, Sözler, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Käsım şahyr

KÄSIM

Käsım şahyryň ýaşlygy Çeleken, Esenguly etraplarynda geçýär. Şahyryň uly dogany Täjiň ogly, çelekenli Ýowşan aga 1961-nji ýylyň sentýabr aýynda şeýle gürrüň berdi:

"Käsimiň kakasy Hojak Mergen degişgen, şorta sözli, aýdym-sazy halaýan adamdy. Ondan alty ogul, bir gyz galýar. Hojak Mergeniň iň uly ogly Täç gyjakçy, gyzy Eneş bagşy, ogly Käsım şahyr bolup ýetişipdi. Men 15 ýaşymdakam, onuň 32 ýaşy bardy. Men bolsa häzir 63 ýaşymda. Eger Käsım bolan bolsa, 80 ýaşly adam bolardy. Ol uzaga çeken inçekesel sebäpli, 1920-nji ýylda aradan çykypdy. Ölmeziniň öň ýanlarynda ol: "Arman, meni keselim heläk edýär, ýogsa bilbil bolup saýrap, ýazan zatlarymy kitap edip çykarmaly zamanam-a gelen eken" diýerdi".

Şahyryň:

Indi Käsım sözüm sähre,
Azabym gitmedi irýa,
Göwün göýä ulug derýa,
Könelmez heňnam ýol kimin[1] –

– ýaly setirleri garyp gatlagyň göwnünden turýar. Şahyr öz eserlerinde jemgyýetdäki adalatsyzlygy, kanunsyzlygy, sosial deňsizligi görkezýär:

Käsım aýtsa, sözün beter batlamaz,
Haýr eden baýlarym bar diýp ýatlamaz,
Gapymdan it sekmez, pişik ätlemez,
It-de bildi garyplygym, ýaranlar.[2]

Büresi köp, ýatýan garaža öý bilen,
Birnäçesi tam saldyrar küý bilen,
Tamyň işi hata ýörär çüý bilen,
Çüý tapmany bibat galdyk, ýaranlar.[3]

Şeýle setirlerinde şahyr aşaky gatlagyň agyr durmuşyny kiçijik detalyň – çüýüň hem ýoklugy, gapysyndan itiň hem sekmeýänligi bilen beýan edýär. Ömürboýy özlerine gulluk eden işçini keselçilik ýa garrap, güýç-kuwwatdan düşmegi zerarly meýdana taşlamak köne jemgyýete mahsus zatlaryň biridi. Şeýle ýagdaý şahyryň döredijiliginde öz ornuny eýeläpdir. Bu barada Käsimiň obadaşlarynyň biri bolan Orazmämmed Abdalow "Şahyrana ýazgylar" diýen makalasynda şeýle ýazypdyr:

"Onuň gözünden ýüzügiň gaşy ýaly düwme-düwme ýaşlar akýardy. (Gürrüň Käsım şahyryň Çelekendäki Nobel firmasynda işläninde, rewolýusiýadan öňki günlerini näletleýşi hakynda barýar). Ol özüni dürsäp, Nobele nebit çykaryp berişlerini, teniňi edil tyg ýaly kesip barýan awult aýaz diýmän, Çelekeniň çäge syrgynly, epgekli jöwzasy diýmän, özleriniň, türkmen milli proletarlarynyň ilkinji otrýadynyň çeken jebir-sütemini birin-birin beýan edýärdi. Şahyr Käsım Nobeliň müňlerçe gurbanlarynyň biridi. Çeleken sürgün adasydy. Okeanyň aňyrsynda mesgen tutan "nebit şasy" Nobel göýä maslyk ysyny alan gyrgy kimin türkmen topragynyň tükeniksiz nebit baýlygyny wagşylarça sormagy bilen kanagatlanman, halkymyzyň jümmüşinden yetişen iň rewolýusion, iň ilkinji işçi otrýadyny hem fiziki taýdan gyrlyp gutarmaga sezewar edipdi".[4]

Käsım şahyryň döredijiliginde gönüden-göni hökümdar toparlaryň garşysyna göreşmek ýaly çagyrmalar bolmasa-da, olaryň zulumlaryny, adamkärçiliksizliklerini, ahlaksyzlygyny, eksplutasiýanyň ýokary derejä ýetendigini görkezýän:

Şonuň geplän gepi hiç maňa ýokmaz,
Hemişe ýol ýörse, lampasyn ýakmaz,
Käsimiň ýüzüne bir gülüp bakmaz,
Iňnirdideb bizar bolduk, ýaranlar.[5] –

– diýen goşgy setirlerine duş gelýäris. Şahyr bu goşgusyny Nobeliň nebitdakylynda işlän wagty düzüpdir. Onuň:

Pudak Hajy, gulak goýgul sözüme,
Owal meniň ikiligim gördüňmi?
Iş bitirseň, haýry köpdür özüňe,
Sogap gapysyny gaýym urduňmy?[6] –

– diýen şygrynda diňe öz şahsy bähbidini isläp, hardydünýälige, nebisjeňlige baş uran ýokary gatlagyň wekili Pudak Hajynyň üstünden gülünýär.

Käsim şahyryň käbir şygrylarynda onuň dünýägaraýşynyň, düşünjesiniň çäkliligi hem öz beýanyny tapypdyr. Şahyr "Çarwalar", "Kümüşdepeli" diýen ýaly şygrylarynda, haýsydyr bir adamyň özüniň göwnüne degenligi ýa-da buýran ýumşuny bitirmänligi sebäpli, hemme çarwalary, maldarlary, Kümüşdepe obasynda oturýan baý-garyp ähli adamlary men-menlikli, gepçi, kirli, aldawçy, medeniýetsiz hasaplaýar. Şeýle-de, şahyr bu ýerde dini pikirler bilen çykyş edýär.

Käsim yşky-liriki, sosial-durmuşy temalarda hem ençeme goşgular düzüpdir.[7]

Käsim şahyryň "Nädir" goşgusy onuň Baýram şahyr bilen özara aýdyşygyna bagyşlanypdyr. Şahyryň bu goşgusy:

Bizden salam bolsun, Baýram şahyra,
Jogap berer bolsaň, sowalym bardyr;
Dört ulug jöwherden surat tutulgan,
Dünýä galyp bolan säheri nädir?[8] –

– diýen setirler bilen başlanýar. Baýram şahyr bu dini soraglara paýyş sözler bilen jogap beripdir. Bularyň özara aýdyşyklary, köplenç, ähmiýeti bolmadyk "Sen çarwa, men çomry" diýen ýaly ýa-da degişme äheňdr ýazylan warsakylardan ybaratdyr. Bu bolsa olaryň döredijilikleriniň kemçilikli taraplarydyr.

Allaberdi ORAZTAGANOW,
filologiýa ylymlarynyň kandidaty.

-
- [1] Inw. 2042 (e).
 - [2] Inw. 1954.
 - [3] Inw. 1954. 2042.
 - [4] "Sowet edebiýaty" žurnaly, 1962, N"2 sany, 91-92-nji sah.
 - [5] Inw. 2042.
 - [6] Inw. 2185.
 - [7] Inw. 2, 4, 261, 775.
 - [8] Inw. 2042.

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly